РИМСКЕ ФОНТАНЕ У СРЦУ ДРАГОША КАЛАЈИЋА

Фонтана и женски принцип

„Одлазим да се опростим од римских фонтана, које сам, више свега, заволео у Риму, као уосталом и сви други који су живели у Риму” — исповедио је Милош Црњански у аутобиографском роману „Код Хиперборејаца”

Кад се пореде Београд и Рим, највећа разлика очитује се у домену односа спрам воде. Нема никакве сумње да Београд, међу европским престоницама, пропет тврђавом над ушћем Саве у Дунав, има најлепши положај за трајни љубавни однос с водом. Авај, кад страни и неупућени намерник прође пристаништем, дуж најружније од свих београдских улица, што каља име славног Карађорђа, мора закључити да се Београђани патолошки клоне чак и да погледају а камоли додирну воду.

Ако пак речени, замишљени намерник шетњу продужи до Аде, урамљене непрекидним низом пловећих одмаралишта, која су такође јединствен европски израз љубави за воду, извесно старословенског порекла — мораће остати у чуду пред тим противуречјем. У питању је један од низа симптома већ хроничне наопакости друштвене хијерархије код Срба. Народ Београђана веома воли воду а „градски оци” је већ генерацијама мрзе,

вероватно уживајући у сопственим прљавштинама и смрадовима.

Повест Рима, бар до модерног доба, осведочава посве обрнут однос: елите су трајно заљубљене у воду а плебс ту страст плаћа с негодовањем, до побуна. Како сведоче неколико аквадукта и хиљаде фонтана, мноштво императора и папа се кроз векове такмичило ко ће Римљанима довести веће воде и изградити им лепша изворишта.

КАДА КРВ УЗВРАЋА УДАРАЦ НОВЦУ

Једна од најлепших римских фонтана, звана *Корњаче* — јер њена четири бронзана ефеба уздижу корњаче ка извору да би их напојили — дугује свој положај повређеном поносу једног припадника племениташке породице Матеи. Према легенди, неки трговац је ускратио руку своје прелепе кћери просиоцу из те породице, јавно се изругујући њеној претпостављеној осиромашености. Оћутавши то ругање новца крви, увређени је позвао несуђеног таста на баснословну гозбу и раскошне спектакле, задржавши га до зоре, када је отворио један прозор и позвао га да заједно уживају у призору Рима под првим зрацима Сунца. Тада је гост запањено угледао, пред палатом Матеиа, фонтану које није било кад је дошао у посету и која је требало да буде подигнута на оближњем тргу Јудите. Тада му је несуђени зет рекао, тоном аристократске скромности:

„Ето шта може да учини један Матеи, током само једне ноћи, премда нема довољно новца да ожени једну девојку.”

Нико више није видео фонтану *Корњача* с тог прозора, који је од тада па до наших дана остао зазидан. Кад год ми душа, жељна умилног ромора воде из те фонтане, у тишини високе ноћи, кораке доведе до ње, ја подижем поглед ка том зазиданом прозору и питам се зашто га је један Матеи затворио. Ако неко, поведен овом исповешћу, буде следио моје кораке, нека зна да је од многих могућих одговора на такву радозналост знатно

значајнији основни услов њиховог извирања из запитаног ума: осећај тихог бола у срцу, чије је име саосећање.

ЗА ЛЕПОТУ СУ ОДУЗИМАЛИ ОД УСТА

Повест Рима сведочи да су на супротној страни, плебејској, многа велика предузетништва изградње велелепних фонтана изазивала мрзовољу, гунђања, па и побуне маса, јер су их и оне плаћале, невољне да одвајају од уста зарад лепоте. Фонтана која вековима обележава најомиљеније стециште Римљана је изазвала и највеће протесте гомиле. Реч је о ремек-делу Бернинија, о фонтани *Четири реке,* што на средишту Трга Навона, око египатске пирамиде чији шиљак носи голуба Благовести, симболично приказује јединство свих тада знаних континената, представљених њиховим главним рекама, дивовским отелотворењима Дунава, Нила, Ганга и Рио дела Плате.

За потребе изградње фонтане папа Инокентије X је увео порез на цену хлеба, али му ни то није било довољно, па је и већ прописану тежину векне смањио. Римски плебс је тада испевао сатиричну јадиковку:

„*Не требају нама никакви шиљци и фонтане,*

већ хлеба, и хлеба, и хлеба за прехране!”

С обзиром да се тада разнео глас како папа Инокентије X све то чини само за лепе очи и естетске потребе вољене рођаке Доне Олимпије Маидалкини, што је гледала на Трг Навона са прозора својих одаја у палати Памфили, гомила је често насртала на њене кочије да је линчује, па је несрећна лепотица понекад морала тражити спаса у најближим црквама или патрицијским домовима. Тим поводом руља је своју хроничну женомрзачку страст овековечила једном строфом која игром речи презиме Маидалкини претвара у *Малдакина,* што ће рећи, отприлике, *Злонапаст:*

„*Ко каже жена, каже штета,*

ко каже женско, каже клета,

ко каже Олимпија Злонапаст,

каже Жена, Штета и Пропаст.”

Када пролазим Тргом Навона, крај палате Памфили, увек дижем поглед ка прозорима одаја Доне Олимпије Маидалкини да бих замислио њену лепоту и одао дужну почаст, тим пре јер постварења неких генијалних замисли Бернинија дугујемо њеном заузимању код папе Инокентија X. Ипак, упркос радног наслова фонтане, Бернини се није потрудио да њоме прослави женску природу извора и река, јер је ту елемент воде само пуки додатак барокној егзибицији мушке мишићавости. Можда тај призор нападне мушкости

наводи низ историчара уметности и масе туристичких водича да вековима препричавају урбану легенду према којој је Бернини искористио једну фигуру за отворено изругивање јединoм дораслом такмацу, ученику Бороминија, коме је иначе преотео поруџбину. Наводно, лева рука оличења Рио дела Плате је дигнута с ужасом на лицу увис, према куполи оближње цркве Свете Агнесе — Бороминијевог ремек-дела — као да се она управо руши због лошег статичког прорачуна. Штета за ту легенду што је изградња фонтана *Четири реке* завршена добрих годину дана пре почетка изградње цркве Свете Агнесе, окончане шест година касније.

КАКО ЈЕ ФОНТАНА ДИ ТРЕВИ ИЗГУБИЛА ЧЕДНОСТ

За коначно уобличење најчувеније римске фонтане, звана *ди Треви,* били су потребни 312. година и трудови петнаестак папа, међу којима се жаром градитељског — или боље речено рушилачког — наума највише истакао Урбан VIII, од племићког рода Барберини. Да би је неометан зградама плебса гледао са прозора свог станишта, на брду Квиринале, наумио је да све те зграде поруши. Да би сакупио потребне новце ударио је порез на вино, па су римски плебејци завапили:

„Да ниједан Римљанин не би остао водурине жедан,

пореским наметом на вино је навалио папа Урбан”

Тако је плебс Урбана VIII назвао „папа Харач”, а за Барберинијe смислио пословицу: „Што нису успели да почине барбари, починили су Барберини”. Право варварство достигнуто је папиним писменим налогом архитекти Бернинију да за потребе изградње Фонтане ди Треви користи „прелепи мермер споменика округлог облика и великог обима, из древних времена”. Ту је била реч о маузолеју Цецилије Метеле, крај пута Апија Антика. Кад су градитељи фонтане почели да разарају маузолеј и развлаче „грађевински материјал”, народ се дигао на оружани устанак и тако је изградња прекинута до следеће генерације.

Ипак, доживевши бројна преиначења места и облика, попримивши коначно дивовске размере, подобније приказу великих водопада, Фонтана ди Треви се прилично удаљила од женске природе воде, сачуване само у имену извора који ју је првобитно напајао: *Вод а Чедне.*
Према легенди, ту воду је ожеднелим легионарима императора Августуса, што су се враћали с ратног похода, открила једна девојчица, дакле
Чедна.

Можда очи писца ових редова нису у стању да уоче црте женске природе Фонтане ди Треви — упркос лепих, женских отелотворења Чедности, Плодности и Здравља — због недостајања основног услова за љубавни однос достојан укуса, барем европског човека: никад је нисам успео срести и загрлити мислима насамо а камоли „чедну”. Она је увек, данонoћно, промискуитетно окружена брбљивом масом туриста која се око ње тиска, гушећи ми сваку жељу.

ЦРЊАНСКИ ПРЕД БАРКОМ НА ШПАНСКОМ ТРГУ

Не осећам женственост ни у фонтани *Барка,* на Шпанском тргу, која, по легенди, овековечава неки чамац кога је до тог места донео велики излив Тибра 1588. године,

односећи многе животе. Погледу Милоша Црњанског она је изазивала невеселе мисли о пролазности свега, исписане на страницама аутобиографског романа
Код Хиперборејаца
:

„Уметник је ту барку римску, очигледно, створио, за то да разлива воду и да плови у вечност, увече, а да шуми, и у ноћи. Спустио је тај чун испод површине пијаце, тако, да се чини, да заиста одлази некуд, у мраку. Толики су у њој из Рима у смрт отишли, а од Рима се растали."

Фонтану је пројектовао Пијетро Бернини, отац много славнијег Ђан Лоренца Бернинија, али „барка" одаје руку сина. За исказивање талента сина отац је доиста „спустио тај чун испод површине пијаце", али само зато што је на то био принуђен слабим притиском *Вод е Чедне,*
која потом мора да напаја и друге фонтане. Ипак, оној врхунској истини много је ближа крилата мисао Црњанског него што су то чињенице условљене законима хидраулике. Уосталом, Црњанском дугујемо и најлепши опис женствености римских фонтана у повести европске књижевности:

„Толики су описали римске фонтане. Ја сам о њима ћутао, као што се ћути кад једна жена долази на љубавни састанак, а за њом лебди бео вео, у прозирном мраку, лети."

ТАМО ГДЕ СЕ ЧУЈЕ ЕХО ВЕЧНОСТИ

Најженственија и најотменија је најстарија римска фонтана, што се уздиже, над неколико мраморних степеника, из средишта трга пред црквом Santa Maria in Trastevere. Обичавам да одлазим њој у посете кад је сама, пред зору, да бих у шуму извирања њене воде прочишћавао и уздизао мисли. Древни, хеленски мудрац Хераклит је у току воде

видео метафору пролазности и неповратности свих ствари и појава, али кад стојим пред том врховном дамом ја имам утисак да слушам ехо вечности. Видео сам многе спектакле људског и подљудског крај њених скута, на њеним степеницама, од осмеха пријатеља и пријатељица, којима сам пред фонтаном заказивао састанке, преко дражи славних глумица и ревија високе моде, говора комунистичког незадовољства, до логоровања бескућника и дрогиране младости Европе, што је ту остављала и оставља своје мртве. Све је то долазило и одлазило, као нека пена таласа историје, а она, најженственија и најотменија међу римским фонтанама, неузнемирено испреда, кроз векове, непроменљиви шапат утехе свима који желе да је чују. **<**

Објављено: уторак, 12. јул 2016, 00:40h